

ELS JUEUS A BESALÚ

(Resum de la conferència-col·loqui «Els jueus a Besalú», pel Dr. Manuel Grau, que tingué lloc a la sala Gòtica de la Cúria Reial el proppassat mes d'agost, organitzat per l'Oficina Municipal de Turisme juntament amb els amics de Besalú. Presentà l'acte el sr. Solà de Morales).

El Dr. Grau començà la seva conferència fent una distinció entre l'espai físic (call), la demografia i situació social dels jueus a Besalú, i l'organització de la comunitat.

En quant a l'espai físic remarcà que no cal confondre'l amb el de comunitat, tot i que s'expressen amb la mateixa paraula (kajal). En canvi en els escrits i documents cristians s'expressen amb dues paraules diferents (call i aljama).

Segons el conferenciant, a Besalú és difícil parlar d'un call jueu, doncs aquest no existí sinó a partir de l'octubre del 1415, quan es dugué a terme l'aplicació de la butlla de Benet XIII, a conseqüència de la «controvèrsia» de Protosa entre jueus i cristians.

Dels jueus a Besalú en tenim dades escrites des del 1229-30, fins al 1415. Vivien on volien dins de la vila. Llogaven cases als cristians, dels cristians; en compraven i en venien. Allà on més es varen concentrar fou al Portal del Bell-Lloc, Plaça Major, Rocafort, carrer del Pont i del Forn i al que duia cap al Capellades. Passava el mateix que en totes les religions: la tendència a agrupar-se entorn del temple, la Sinagoga en aquest cas.

El cementiri o fossar dels jueus es trobava prop del forn de calç (Maspitre). El camí vell de Besalú a Girona passaria pel mig. Cada família jueva pagava sis sous anuals al Prior de Sta. Maria pels drets d'enterrament.

El call es creà el 8-10-1415. Es reuniren les autoritats eclesiàstiques, civils; es cridaren els representants dels jueus (molts ja havien marxat després dels fets de 1391). Es marcaren els límits del call: baixada cap al Fluvià. A la muralla hi havia una porta que els serviria de sortida. Totes les cantonades i carrers serien tancats amb pedres i ciment per evitar sortides i, alhora, atacs. Hi havia pressa (l'ordre de Benet XIII donava 8 dies per a traslladar-se amb totes les pertinençies). Aquí es prorrogà el temps perquè ho poguessin portar tot al call. Mentrestant la comunitat s'havia anat empobrint i minvant.

El sr. Grau afirmà que tenim moltes proves documentals de la Sinagoga. No es parla mai del «mikwe» perquè era una dependència dins la mateixa Sinagoga. Aquesta fou utilitzada per Jaume I, el 4-10-1264. Era una sinagoga nova? N'hi havia una altra d'anterior que hauria esdevingut petita? El Dr. Grau s'inclinà per aquesta segona possibilitat. Jaume I féu possible aquesta sinagoga. Els ajudà molt perquè també n'esperava molt. Els jueus eren considerats propietat reial i llurs ingressos formaven part dels ingressos reials i de la casa de la reina.

Els préstecs que necessitaven els eren proporcionats pels jueus.

El mikwe era un bany ritual, de purificació, especialment per les menstruacions i després dels parts. A Besalú hi havia uns altres abnyns situats, segons un document de 1333, entre la casa Cambó i el carrer que baixa cap a St. Vicenç, lloc pel qual passava l'aqüeducte que duia l'aigua a la vila. Aquests serien uns banys públics que, uns dies els farien servir els cristians i els altres els jueus.

Després d'aquesta referència al mikwe, el Sr. Grau passà a parlar del nombre de jueus a Besalú. Es tracta d'una qüestió difícil de precisar. Cal tenir en compte que el promig de fills per família era de 2'5; per tant, cada família estaria formada per 4'5 membres. Al segle XIII hi hauria 131 individus (18 famílies). Del 1326 al 1347 (període més important de la jueria), 220 individus (49 famílies). Del 1363-1386, 171 individus (38 famílies). I de 1392-1415, 161 individus (36 famílies). A partir d'aquí va minvant la comunitat i el 1420 només quedarien 3 o 4 famílies. Són càlculs aproximats. Personalment el Sr. Grau creu que a aquestes dades podrien afegir-s'hi 20 o 25 individus més.

El conferenciant fa esment de la família Escatllar, una família de metges reial, establerta a Besalú des del 1230, amb una sèrie de privilegis (no havien de pagar impostos, no havien de dur el distintiu -roda-...). Celebren un parell de matrimonis i cap d'ells a la Sinagoga, sinó a l'era de Can Feixas i el Dr. Grau no sap el perquè.

Se'ns dona una relació de les famílies jueves més importants: Estruch, Monells, Piera, Carcassonne...

Al s. XIV i començaments del XV hi havien 20 famílies de metges (Sala, Cere...) totes procedents del sud de França i que acabaran establint-se a Girona.

La comunitat de Besalú té relació amb totes les altres comunitats jueves catalanes. Les de Camprodon, Bàscara, St. Llorenç de la Muga, Olot i Castellfolit són de Besalú que s'han traslladat per ampliar els negocis i tornen, llavors cap a Besalú.

Professions dels jueus? És difícil trobar-ne una d'exclusiva: teixidors, metges, argenters, firaires, mestres d'escola... i tots prestamistes. Deixen els diners al 20%, que és el tant per cent legal, autoritzat pel rei. A cops els deixaven per més; d'altres no els recuperaven. Recorrien a les hipoteques quan els costava cobrar; aquestes es feien sobre joies, peces d'argent, collites, bestiar... Estava prohibit prestar a l'interès compost. Els cristians tenien prohibit prestar en usura però ho feien a través dels jueus, partint-se llavors els guanys. Els nobles, a l'igual que l'Església i els municipis, utilitzaven els serveis dels jueus.

Arribats a aquest punt el Dr. Grau passà a parlar de l'organització interna de la comunitat. Cadascuna d'elles era independent amb un secretari i el consell. El que succeïa era que les més grans influenciaven sobre les petites. S'agrupaven per districtes (col·lectes), l'única funció de les quals era establir els impostos que cadascuna d'elles havia de pagar d'acord amb el que els exigia el rei. Cada col·lecta duia el nom de la comunitat més important. Besalú, juntament amb Girona en formaven una que portava el nom de «Besalú-Girona». Es reunien a Girona. El 1342 els de Besalú, cansats d'anar a Girona, volen una col·lecta per ells sols. El rei, Pere el del punyuet, escriu a les diverses comunitats (Figueres, Banyoles, Olot, Camprodon...), per saber a quina volen pertànyer. Totes es decideixen per Girona, quedant Besalú sola.

Des de 1342 fins el 1391 ens trobem amb l'època més brillant de la col·lecta de Besalú. Després s'inicia la davallada. Comença la persecució contra els jueus espanyols. A Besalú no són perseguits, però fugen perquè saben que els cristians de Navata, Llers i Vilademuls venen per atacar-los. Es refugien al Castell de Sales i Bellpuig. No en morí ni un de sol. Sis anys més tard el rei perdona els esmentats cristians a canvi d'una aportació pecuniària.

Comença l'emigració lenta. Abans liquidaven propietats i negocis. No eren gaire partidaris de posseir finques o propietats, perquè en cas de persecució les havien d'abandonar mentre que altres tipus de possessions eren transportables.

Es produeixen algunes conversions. Una de les famílies converses és la que pren per nom Gaspard de Cartellà, un firaire que tenia la botiga al costat de l'Ajuntament, al mateix xamfrà, i que es barallava amb el botiguer del costat perquè aquest li posava les mostres més cap a la vorera i li tapava les seves. Un altre convers és el metge Perramon (1417). Els primers en convertir-se eren els rics, els que més tenien a perdre. Els que aguantaven més eren les dones a les que els marits havien de respectar. Al 1435, a Besalú, ja no es parlarà pròpiament dels jueus.

El Dr. Grau acabà la xerrada fent una crítica de l'obra «Els jueus a les comarques gironines», editat per la Diputació, en la que, pel que respecte a Besalú, hi han alguns errors.

Després de la conferència tingué lloc un interessant col·loqui.

TALLAFERRO

FLECA DESCAMPS

Sempre al seu servei a

Ganganell, 23 - Tel. 59 09 55 - BESALÚ

Auto Elèctric Besalú

JOSEP FARSY - JOAN GUELL

Avinguda President Lluís Companys
Tel. 59 10 02 BESALÚ

FERRAMENTES
ELÈCTRIQUES

